

Fehér Katalin

Egy reformkori erdélyi pedagógus

Sasku Károly

Sasku Károly neve szinte teljesen ismeretlen neveléstörténeti irodalmunkban. Egyetlen szorosan vett pedagógiai műve, „A tanítás alaptudománya”, három kötetben jelent meg Pesten 1837–1838-ban¹, melyet a Puchói Marczibányi Lajos által 1833-ban kiírt pályázatra nyújtott be a szerző.

A pályakérdés így szólt: „Mit kell falusi tanítóknak tudniok a nép oktatása végett és mire taníttassanak a falusi gyermekek?”² Az 1835-ben összeült bírálóbizottság (melynek tagjai Fáy András, Schedius Lajos, Binitz Lajos, Kis János, Szilasy János és Döbrentei Gábor voltak) a beérkezett tizenegy pályamű közül az első díjat Edvi Illés Pál: *Első oktatásra szolgáló kézikönyv*³ című munkájának ítélte oda. A második díjat Warga János nagykőrösi professzor nyerte⁴, és erre a pályázatra írta meg figyelemre méltó munkáját az akkor Pesten mérnöki tanulmányokat folytató Sasku Károly⁵ is.

Sasku Károly a Szatmár megyei Felsőbányán született 1807-ben, ahol apja jómódú bányatulajdonos volt. Iskoláit a közeli Máramaroszigeti Líceumban, a teológiát és a jogot a Debreceni Református Kollégiumban végezte, ahol ügyvédi oklevelet szerzett. 1833/34-ben a pesti egyetemen mérnöki tanulmányokat folytatott. Úgy tűnik, ezekben az években írta meg a pályázatra benyújtott pedagógiai munkáját, mely a korabeli sajtóban Warga János tollából megjelent ismertetésen kívül visszhang nélkül maradt.⁶

Míg a korszakban megjelent neveléstudományi művek szerzői, köztük a két Marczibányi díjazott: Edvi Illés Pál és Warga János is többnyire a kortárs német pedagógusok ismert munkái alapján állították össze kézikönyveiket, addig

¹ Sasku Károly: *A tanítás Alaptudománya*. I–III., Pest, 1837–38, Beimel.

² Vö: Fekete Gézáné: *Az Akadémia 1831–1858 között alapított jutalomtétellei és előzményei*. Budapest, 1988, 207. p.

³ Edvi Illés Pál: *Első oktatásra szolgáló kézikönyv, vagyis a legszükebb tudományok öszvessége, vallási különbség nélkül minden néptanítók s tanulók számára*. Buda, 1838.

⁴ Warga János: *Vezérkönyv az elemi nevelés és tanításra*. I–II. Buda, 1837–38.

⁵ Egyetlen rövid nekrológ jelent meg róla kollégája, Egervári Ödön tollából, aki évekig együtt dolgozott vele az Akadémia hivatalnokaként. *Vasárnapi Újság*, 1869. augusztus 29. 476–478. p.

⁶ *Figyelmező*, 1837, II., 341–345. és 1838. II., 342–347. p.

Sasku Károly könyve a szerző önálló pedagógiai rendszerét tükrözi. Sasku, aki számos európai nyelven beszélt, köztük németül, angolul és olaszul, jól ismerte kora európai pedagógiai szakirodalmát, de nem vette át kritikátlanul az azokban hangoztatott elveket. Célja olyan kézikönyv megírása volt, mely valóban segíti a magyar falusi tanítók munkáját, amely problémákat vet fel, gondolkodásra és megoldási javaslatok megfogalmazására készítet. A mű szerkezete logikus, nyelvezete egyszerű, és olyan témákat tárgyal, melyek a korszak pedagógusait naponta foglalkoztatták.

A mű bírálója, Warga János „a hatékony munkák közé számítja ... a kisedd, de helyes” tartalmú könyvet.⁷

A három kötet felöleli a pedagógia mindazon területeit, amelyek ismerete nélkülözhetetlen a tanítók mindennapi tevékenységéhez.

Az első kötet általános nevelés- és oktatáselméleti kérdésekről szól. A nevelés célját Sasku a következőképpen határozza meg: „az embert a tudományban, erköltsben tsinosságban minél inkább tökéletesíteni.”⁸ Itt tehát ő is megkülönbözteti a nevelés három fő területét: az értelmi, az erkölcsi és a testi nevelést. A legtöbb kortársához hasonlóan nagy jelentőséget tulajdonít a testi nevelésnek, és a másik két terület elé helyezi: „mivel az ember tsak egészséges korában gondolkozhat tisztán és szabadon, tsak erős testtel lehet erős és állhatatos akaratra, tsak így teheti meg bátran tseleködetekkel azt, a mi nagyot elméjében föltett ... a növelésnek szintúgy fő tárgya tartozik lenni a test, mint az értelem művelése, tökletesítése.”⁹ A testi nevelésről írva Sasku Károly kiemeli, hogy a legfontosabb dolog a tisztaság, a szabad levegőn való mozgás, a kényelmes ruházat, a mértékletesség ételben-italban, a tanulás és a pihenés helyes arányának biztosítása.

A szerző véleménye szerint az emberi boldogság alapja a tudás. Az állam feladata, hogy minden polgárát megfelelő színvonalú tudáshoz juttassa. Ezért szükséges az oktatási intézmények – legfőképpen a tudás alapjait nyújtó falusi iskolahálózat – fejlesztése és magasabb színvonalra emelése. Az alapvető ismeretek megszerzése mindkét nem számára szükséges, ezért a szerző erőteljesen hangsúlyozza, hogy „a tudományokra fiút, jányt egyaránt kell tanítani.”¹⁰ Hosszú bekezdéseken keresztül példákkal bizonyítja, hogy számos tudományágban

⁷ *Figyelmező*, 1837, II., 312. p.

⁸ Sasku Károly: *A tanítás alaptudománya*. I. 4. p.

⁹ Uo. 5–6.

¹⁰ Uo. 13.

kell jártasnak lennie egy nőnek ahhoz, hogy feleségi és anyai feladatait jól elláthassa. Ezekkel a nézetekkel a bíráló, Warga János is egyetért.

Milyen tárgyakat kell oktatni a falusi iskolákban? A szerző véleménye szerint a legfőbb kiválasztási elv a hasznosság. Azt kell oktatni, ami a gyermek jövővétele szempontjából szükséges és hasznos. A másik lényeges dolog a sorrend. „Úgy kell a tudományokat renddel tanítani egymás után és egymás mellett, a mint azokat a természet rendje hozza magával s teszi szükségessé a növendékre nézve.”¹¹ Ezt a rousseau-i elvet követve – Sasku szerint – az iskolai tanulás első időszakában a gyermek a körülötte lévő való világgal, a „földi dolgokkal” ismerkedjen meg. Tanuljon az állatokról, növényekről, ásványokról, a lakóhelyről, a szülőföldről, a szűkebb és tágabb környezetről, a Földről, az Ég-ről és a csillagokról, tehát mindenről, amit maga körül lát. Mindezeket ne tanönyvekből sajátítsa el, hanem tapasztalati és szemléleti úton.

Érdekes ötlete a szerzőnek az, hogy a falusi iskolákban először ne olvasást és írást tanítsanak, hanem ábrázoltassák, rajzoltassák, festessék le a gyermekekkel a környező világot, a növényeket, az állatokat, a tárgyakat, az embereket, az eseményeket. A bíráló is egyetért a szerző ezen elképzelésével, szerinte is káros az „értelmet ölü és lelketlen betűvetés” oktatása az első iskolai hónapokban. Miután a gyermekek áttekintést kaptak a közvetlen környezetről, rá lehet térni az olvasás és írás, a számolás, a mértan, a nyelvtan, a földrajz, a történelem, a természetrajz, és később egyéb tárgyak, az egészségtan, a filozófia, a logika, a fizika és a kémia, valamint a zene elemeinek tanítására is. A szerző hangsúlyozza, hogy kizárólag a legalapvetőbb dolgokat kell megtanítani, és mindig oly módon, hogy alkalmazkodjunk a gyermek életkori és egyéni sajátosságaihoz. A bíráló nagykőrösi professzor, Warga János szerint: „Látszik már e tanítási rend és módokról értekezésben, hogy a szerzőnek célja a természetesség és értelmesség, hogy a szerző növendékeinek tehetségét ... első kezdetektől mindig értelmes lépésekben kívánja fejteni.”¹² Amit azonban erősen hiányol, az az, hogy Sasku Károly művében „a tanítandó tárgyak közt a vallástudományt nem találja.” Az a véleménye, hogy a vallási ismereteket nem lehet a falusi iskolák tananyagából kirekeszteni. Ugyanígy hiányolja az irodalom iskolai tanítását, melyet a szerző azért nem iktat be a tanítandó tárgyak közé, mert az „inkább csak mulattatásra mint használatra való, s legföljebb az érzést finomítja.”¹³

¹¹ Uo. 16.

¹² *Figyelmező*, 1837, II., 343. p.

¹³ Sasku Károly: *A tanítás alaptudománya*. I. Pest, 37. p.

A mű második kötete a tanítás módszerével, az értékelés és osztályozás problémakörével, a tanító személyével és képzésének hiányosságaival foglalkozik. A korszakban uralkodó oktatási módszereket a szerző túlhaladottnak, sőt esetenként a gyermeki személyiség fejlődésére nézve károsnak tartja. A tanítás nem az értelmet, hanem az emlékezetet fejleszti. A tanulók többsége nem érti, amit meg kell tanulnia, és az iskolákban nem is törekednek arra a tanítók, hogy a dolgok lényegét megértsék tanítványaikkal. Csak az a tanítási módszer célravezető, mely magából a természetből indul ki: „csak úgy érthet-meg jól valamit a tanuló, ha nem csak azt tudja miképpen van valami, hanem azt is miért van úgy és nem másképpen.”¹⁴ Az értelmes tanulást leginkább azoknak a tankönyveknek az alkalmazása gátolja, melyek kérdés-felelet formájában íródtak.

Igen fontos meglátása Sasku Károlynak az, hogy „mindent egyedül honi nyelven kell tanítani a növendékeknek, hiszen természet- és tzélleni dolog az, ha a tudományokat idegen, annyival inkább, ha nem is élő, hanem kihalt idegen nyelven tanítják.”¹⁵ Ezekben az években már az országgyűléseken és a sajtó hasábjain is folyt a küzdelem a magyar tanítási nyelv iskolai bevezetéséért.

A kötet bírálója a magyar nyelv egységes iskolai használatában mélységesen egyetért a szerzővel, egy ponton azonban hosszan vitatkozik vele. Ez pedig a házi feladat kérdése. Sasku véleménye az, hogy a házi feladat fölösleges dolog, hiszen a gyermeknek az iskolában, a tanító magyarázata alapján el kell sajátítania a tananyagot. Ha a pedagógus jól végzi munkáját, ez így is történik, tehát a lecke felesleges. Warga János szerint „Igen helyes a szerző észrevétele akkor, ha értelmetlen lecke adatik fel, ... de a rec. (Warga János) fölöslegesnek nem látja az értelemmel meghatott és teljesen fölfogott tárgyat leczke gyanánt, további elmélkedés végett feladni”¹⁶

Hasonlóképpen nem ért egyet a szerző és a bíráló a könyv nélküli tanulás kérdésében. Sasku Károly véleménye szerint az értelem nélkül, szóról szóra betanult szövegek inkább rombolják, mint fejlesztik a gyermekek értelmét, ezért feleslegesek. Warga János nem veti el a könyv nélküli tanulást, éppen az emlékezetre gyakorolt hatása miatt, de a túlzásoktól ő is óvja kora pedagógusait.

Érdekes meglátásai vannak a szerzőnek a tankönyvekkel kapcsolatban is. A tankönyvek drágák, számos falusi gyermek szülei képtelenek megvásárolni.

¹⁴ Sasku Károly: *A tanítás alaptudománya*. II. Pest, 1838, 4. p.

¹⁵ Uo. 6.

¹⁶ *Figyelmező*, 1838, I. 343. p.

Túlzottan részletezők, nem emelik ki a tudnivalók lényegét, nincsenek bennük szemléltető képek, ábrák, és ami a legnagyobb baj, a tankönyvek többsége elavult ismereteket tartalmaz, a tankönyvszerzők nem tartanak lépést a tudomány fejlődésével.

A bíráló is egyetért abban a szerzővel, hogy a tankönyvek általában nem tartalmaznak korszerű tudományos ismereteket, de ennek pótlására a képzett tanító szóban kiegészítheti a tankönyv szövegét.

Az értelmi nevelés körébe tartozó kérdések után a szerző kitér a testi és erkölcsi nevelés problémáinak vizsgálatára is. Ma is megfontolásra méltóak a következő gondolatai:

„A mi a testet s annak egészségét illeti: arra figyelmezzön a tanító, hogy tanítványait a sok görnyedőzés-, hosszasan egy helyben ülés-, és szomorúság-által el ne rongálja, satnyítsa. Azértis ne irasson velök sokat, kiváltt egy folytában; sokáig ülni vagy állani ne kinszerítse őket húzamosan. Tanítsa őket most állva, majd ülve, majd ismét sétálva; rossz időben szobában, kies napokban pedig künn a szabad levegőn, mert nints az iskola-pornál egészségtelebb... Akármikor pedig, a mellyik növendéknek tanítás-közben ülni tetszik, üljön, a mellyiknek állani, álljon. Sajnálni lehet, hogy némelly durva tanító megvereti tanítványát, ha szegény elalszik; azt pedig nem engedi-meg neki, hogy, midőn az álom el akarja nyomni, fölálljon, vagy egyget sétáljon.”¹⁷

Ezek a kívánalmak napjaink iskoláiban sem valósulnak még meg.

Az iskolák komor légkörét is kárhoztatja a szerző, mikor a következőket mondja: „Szomorítani sem kell a növendéket a komorság-által; hanem szelíden kell eléadni a különben is szelíd tudományokat, szelíden kell belé tsepögtetni a szelíd erköltsöket, s vidámon kell őt hagyni szüntelen, mert jó kedvvel kétszerte többet tanul az ember.”¹⁸

A szerző erőteljesen elítéli a tanulók külső jegyekkel történő megkülönböztetését. „Semmi, bármilly névvel nevezendő megkülönböztetéseket, sem úgynevezett érdemjegyeket, p. o. gyermekek’ nyakába akasztott tsillagokat sem lehet helyben hagyni; annyival is inkább, minthogy ezek-által megszokják a növendékek az érdemet illy külső hasztalan sőt nevetséges jegyekben, nem pedig a valódi jelességben tartani”¹⁹ – írja.

¹⁷ Uo. 24.

¹⁸ Uo. 25.

¹⁹ Uo. 18.

Az érdemjegyekkel történő tanítói minősítést is károsnak tartja a szerző. Azt ajánlja, hogy az egy-egy tantárgyból elért eredmények alapján maguk a tanulók válasszák ki maguk közül a legkiválóbbat. Ezzel a nézettel a bíráló is egyetértve ezt írja: „Igen helyes szabadságra s érdemméltánylásra szoktató nézete a szerzőnek, mi szerint a tanulók választanak ki maguk közül a jelesbeket.”²⁰

A kötet további részeiben a tanítók kiválasztásával és képzésük kérdéseivel foglalkozik a szerző. Keserűen állapítja meg, hogy nincsenek hazánkban a tanítók képzésére szolgáló intézmények, ezért a jó tanító is igen ritka. Hogyan lehetne ezen változtatni? – teszi fel a kérdést. „...legjobb lenne az olly ifjakat, kiket egyenkint valamely tudományból tanulótársaik legderekabbnak kijelelnének, köz-, azaz országos költségen a külföldi legjobb iskolákba tanulás- és utazási tapasztalás végett kiküldeni, hogy a világ minden eddig szerzett ismérteivel megrakodva térjenek-vissza honokba e jókat sarjadásba hozni. Bőven megfizetnék az illy jeles ifjak majdan a rájuk költött néhány ezer forintotkát, melly kiadást az ország meg sem érzene. Így azt is megnyernénk, hogy a tanítóság az országban legkivánatosbb pálya lenne (melly valóban legditsőbb is), s arra a legderekabb emberek vágyva-vágynának.”²¹

A szerző szerint a tisztelet és a bizalom a tanító és növendéke közötti jó kapcsolat alapja. Ha ez megvan, ritkán lesz szükség büntetésre az iskolában. Ha mégis büntetésre kerül a sor, az minden esetben legyen arányban az elkövetett vétséggel. A tanító előbb figyelmeztesse, majd szelíd szóval pirongassa a gyermeket, ha szükséges, de semmiképpen ne alázza, és főleg ne verje meg. A szerző nézete szerint a gyakori büntetés, a durvaság, a verés „...minden rossznak okai az iskolákban.”²²

A mű harmadik kötete az oktatás külső körülményeiről szól. A szerző részletesen tárgyalja az iskolai épülettel, annak környezetével kapcsolatos kérdéseket. Nézete szerint az iskola épülete legyen tágas, világos, és állandóan tiszta. A település szélén épüljön, nagy, fákkal beültetett kert vegye körül, mely jó időben alkalmas a kinti foglalkozások tartására is.

A szerző véleménye szerint hatéves kortól tizenkét éves korig minden gyermeknek nyilvános iskolába kell járnia. Az oktatás legyen kötelező és ingyenes. A napi tanulási idő ne legyen túl hosszú.

²⁰ *Figyelmező*, 1838, I., 344. p.

²¹ Sasku Károly: *A tanítás alaptudománya*. II. Pest, 1838, 22. p.

²² Uo. 28.

„A mi az egy-folytában tanítás idejét illeti: eleinte igen rövid legyen ezen idő: s akkor hagyjuk-el a tanítást, mikor még kedve lenne a gyermeknek többet is hallgatni: addig pedig soha se nyújtsuk azt, míg a gyermek már elveszti figyelmét: részint hogy a tanulásra rá ne ún hasson, részint hogy figyelmét meg ne erőltessük... Tanuljon kevesebbet inkább a növendék, de pihenten és jókedvvel.”²³

Ezzel az elvvel ma is egyetérthetünk.

Érdekes, de vitatható Sasku Károly nézete az iskolai szünnapok kérdésével kapcsolatban. Szerinte túl sok a tanítás nélkül eltelt idő az év során, ezért kell feszített tempóban haladni a tananyaggal. Felteszi a kérdést: „Ugyan, miért nem osztják-el a tanulni-valókat úgy, hogy rendszeren megerőltetés nélkül tanuljanak, de ne is henyéljenek gyermekeink? ... Az esztendőnkinti nagy szünetet is lehetne rövidíteni. Mert jobb lenne a növendékeknek folyvást tanulni, de minél előbb az életbe kiléphetni: mint a sok szünetek mellett a sok iskolázással éltök legszebb s mind munkára mind gyönyörködésre legalkalmasabb részét eltölteni. A szüneteket tehát, a mennyire lehet, kerülni kell”²⁴ – vallja a szerző. A bíráló, a gyakorló pedagógus Wurga János, ezzel nem ért egyet. „A sok szünnapok igaz, kárhoztatandók, ... de mértékkel szükségesek.” – írja.

A tanszerekkel kapcsolatban is vannak Sasku Károlynak olyan javaslati, melyek napjainkban sem valósultak meg. Azt javasolja, hogy a tankönyveket, tanszereket minden iskolás gyermek ingyen kapja.

Szorgalmazza, hogy minden helység iskolájában hozzanak létre közgyűjteményeket azért, „hogy az eféle gyűjteményeket nem csak a tanulók, hanem minden polgárok és polgárnék is szüntelen eggyaránt szabadon szemlélhessék, s általok ismereteiket gazdagíthatnák.”²⁵

Hasonlóképpen ajánlja olyan iskolai könyvtárak létrehozását, melyek a helység lakosai számára közkönyvtárként használhatók. Ebben – a legfontosabb könyvek mellett – a hírlapokat is hozzáférhetővé kellene tenni, „mellyek nélkül az ember azt sem tudhatja, hogy áll ma az a világ, mellyen ő él. Mindezeket köz költségen kell szerezni, hogy a szegényeknek is lehessen tanulniok: mert nem kolduspénz kell a szegényeknek, hogy elallassodjon: hanem köz intézet, hogy boldogulhasson.”²⁶

²³ Sasku Károly: *A tanítás alaptudománya*. III. Pest, 1838, 9–10. p.

²⁴ Uo. 13–14.

²⁵ Uo. 15.

²⁶ Uo. 16.

Sasku szerint a tanítók szervezett állami képzése nélkül nem oldható meg az oktatásügy számos gondja, hiszen az ő személyétől, munkájától függ generációk oktatása, nevelése. A tanító „minden tudományokban jártas legyen: mert ... csak bő ismeretekből lehet másokkal is bő ismereteket közleni.”²⁷ Legyen kellemes külsejű, jó erkölcsű, nyugodt, és szeresse a gyermekeket. A tanítókat az államnak kellene fizetnie. A pedagógus közhivatalnok legyen, aki tisztességes bért kap munkájáért, nem pedig természetbeli adományokat.

Sasku Károly – mint láttuk – nem szorosan vett neveléstudományi munkát írt, hanem neveléspolitikai, nevelésfilozófiai, nevelés- és oktatáseméleti kérdéseket fejtegetve, kora nevelésügyének hiányosságaira hívta fel a kortársak figyelmét. Ugyanakkor hasznos és követhető tanácsokat adott a leendő és gyakorló tanítóknak is. Máramaroszigeti professzorsága idején, 1842–1844-ben, neveléstanóráin ezeket az elveket közvetítette tanítványainak, a leendő népiskolai tanítóknak.

Könyvében számos értékes gondolat van, olyanok is, melyeket ma is elfogadhatónak és követendőnek tarthatunk. Kívánalmi közül sok megvalósult, de néhány általa felvetett javaslat – mint például az ingyenes tankönyv- és tanszerellátás, az értékes iskolai gyűjtemények létrehozásának kérdése, a pedagógusok nagyobb megbecsülése – napjainkban is csak álom maradt.

Sasku a negyvenes évek elején közzétett radikális hangú társadalompolitikai röpirataiban tágabb kontextusban tárgyalja a nevelés és a polgári jogok kérdéseit.

1842-ben tette közzé *A köz intézetekről* című írását. A mindössze 22 oldalas röpirat egy másikkal²⁸ egybekötve Pesten jelent meg. A rendkívül logikus felépítésű, egyszerű nyelvezetű írás olyan demokratikus, olykor utópisztikus, de eszményien szép társadalom- és oktatáspolitikai elveket hangoztat, melyek többsége napjainkban sem valósult még meg.

A szerző abból indul ki, hogy az állam feladata polgárai jólétéről gondoskodni. Olyan intézményrendszert kell kialakítani, amely a születéstől a halálig biztosítja a rászoruló emberek biztonságos és emberhez méltó életvitelét.

Mivel „mindenik elveszett vagy elnyomorodott gyermekben egy polgárt vesz a társaság”, már születésük előtt gondoskodni kell minden egyes állampolgárról. Sasku azt javasolja, hogy minden nagyobb helységben állítsanak fel

²⁷ Uo. 38.

²⁸ Sasku Károly: *A Kelet és Nyugat népe. A köz intézetekről*. Pest, 1842. 40 l. (A két röpirat egybekötve, folyamatos oldalszámozással jelent meg.)

államköltségen „szülő intézeteket”. A rászoruló várandós asszonyok már a szülést megelőző időben, mikor már nem tudnak nehéz fizikai munkát végezni, felkereshetnék ezeket az intézményeket. Itt könnyű „közhasznú munka” fejében ételmezt, ruhát és orvosi felügyeletet kaphatnak. A szülést képzett, jól fizetett orvosok vezetnék le. A szülés után is az intézetben maradhatnának az anyák addig, míg megerősödnek annyira, hogy ismét munkába álljanak.

Gyakran előfordul, hogy egy anya gyermekét nem tudja eltartani, felnevelni. A nyomorban, ínségben, oktatás nélkül felnövő gyermekek sokszor bűnözővé válnak. Ezért ajánlja a szerző „gyermek-ápoló intézetek” felállítását. Itt államköltségen elfogadható körülmények között nevelkedhetnének a szegény sorsú gyermekek, akiket gyermektelen jómódú szülők örökbe fogadhatnak. Ide kerülhetnek olyan gyermekek is, akiket szülei betegség vagy egyéb okok miatt nem tudnak egy ideig gondozni. Az ellátás költségeit a szülő előre vagy később, miután helyzete rendeződött, kifizetheti. A „gyermek-ápoló intézetekben” nőhetnének fel azok a gyermekek is, akikkel szülei rosszul bánnak. Érdekes és ma is elgondolkodtató a szerzőnek az az álláspontja, hogy a gyermekeit kínzó, bántalmazó vagy megrontó szülőktől az állam örökre vegye el a gyermekeket.

Mikor a gyermek eléri a hétéves kort, el kell kezdenie az iskolába járást. Sasku Károly kötelező, ingyenes, egységes állami oktatást követel mind a fiú-, mind a leánygyermek számára. Az a szülő, aki nem küldi gyermekét a „köztanházba”, veszítse el állampolgári jogait. Az államnak kötelessége a legjobb, legkorszerűbb tanítási rendszert bevezetni az iskolákba. Az idő múlásával a rendszert javítani kell. A tanárok képzéséről és megfelelő fizetéséről is az államnak kell gondoskodnia. A „köz-növelésnek” a gyermek 12 éves korában kell befejeződnie. Ezután egy évig minden fiú és leány köteles lenne mesterséget tanulni. A tehetséges gyermekek ezután magasabb iskolákat végezhetnek, gimnáziumba, egyetemre mehetnek, saját választásuk szerint. A közép- és felsőfokú oktatást is ingyenessé kell tenni. Ne a vagyon, hanem a rátermettség döntse el, hogy ki tanulhat tovább.

A katonáskodás ne legyen kötelező. Csak, aki kedvet és hajlandóságot érez a hadtudomány iránt, az a fiatal lépjen a katonai pályára.

„Elérvén a polgári kort, a társaság tagjainak nincs többé szükségök a társaság közvetlen gyámságára.” Minden állampolgár szabadon rendelkezhet sorsa felől. Lesznek olyanok, akik a saját munkájuk és tehetségük révén boldogulni tudnak, de mindig lesznek olyan emberek is, nem kevesen, akik rászorulnak az állam segítségére. Akik nem találnak munkát, azoknak „köz-munkaházakban”

kell munkát biztosítani. Minden helységben államköltségen állítsanak fel ilyen intézményeket, ahol a rászorulóknak megfelelő bérért olyan munkát végezhetnek, amelyre az adott helységben éppen szükség van. Az emberek ilyen módon „mind az éhenhalástól, mind a tolvajlástól, mind a koldulástól, mind az alacsony bűnös kereset nemektől megmenekednek.”²⁹ A köz-munkaházak felállítása nem „jótétemény és kegyelem” az állam részéről, hanem „tartozás”. Az állam nem kívánhatja polgáraitól, hogy önként éhen haljanak, mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy – ha alacsony szinten is –, de minden ember megéljen. Ne segélyekkel alázzák meg a szegényeket, írja a szerző, hanem biztosítsanak munkát számukra.

Az államnak nemcsak az egészséges, hanem a beteg és fogyatékos polgárokról is gondoskodnia kell. „Ha a társaság nem gondoskodik eléggé tagjai egészségéről: mit érnek akkor egyéb, bár legtökéletesebb intézkedései?”³⁰ – kérdi Sasku Károly. Minden nagyobb helységben közkórházakat kell felállítani, a járó betegek ellátására rendelőintézeteket kell létesíteni, ahol jól fizetett, képzett orvosok várják a hozzájuk fordulókat. Azért szükséges, hogy a „köz-orvosok fizetése minél magasabb legyen, hogy gond nélkül élvén, annál nyugodtabb ésszel és részrehajlatlanabb szívvvel orvosoljanak.”³¹ A gyógyítás teljesen ingyenesen történjen. Azt az orvost, aki pénzt vagy ajándékot fogad el a betegetől, el kell tiltani hivatása gyakorlásától.

A fogyatékosok számára köz-gyámházakat, az időseknek köz-ápoló házakat állítson fel az állam. „Nagyon méltó, hogy a társaság, kik őt gyámoltották, gyengültök után viszont támogatást nyújtson... Így a társaság többi tagjainak nem lesznek terhökre, s nem lesznek kénytelenek a kegyelmökre szorulni.”³²

A szerző úgy véli, hogy a „társaságnak nem csak biztosítani kell polgárai életét, hanem gyönyörűségessé is kell azt tenni.” Az állam feladata az egészséges levegő és víz biztosítása, a csatornázás, az útépités. Parkokat, sétautakat, közművelődési intézményeket is az állam építsen. „Ezek használatát ingyen kell közzé tenni mindenkinek.”

Sasku szerint „halálok után is kell a társaságnak gondoskodnia tagjairól, hogy azok eltakaríttassanak, ... még pedig ingyen, mert úgy a szegényeket ki

²⁹ Sasku Károly: i. m. 34.

³⁰ Sasku Károly: i. m. 35.

³¹ Sasku Károly: i. m. 36.

³² Sasku Károly: i. m. 37.

takarítja el? Hát még kimenni sem engedték ingyen az embert e nyomorulttá tett életből?”³³ – teszi fel a kérdést röpirata végén a szerző.

Az írás idején, 1842-ben Sasku Károly még nem tudhatta, hogy ő, akinek 18 könyve jelent meg nyomtatásban, és aki Széchenyi terveit segítve a Tisza-szabályozás mérnökeként dolgozott, majd a szabadságharc idején századosként harcolt, mindenkitől elhagyatva 1869-ben, egy józsefvárosi lakásban hal meg nagy nyomorban, és Eötvös József államköltségen temeteti majd el.

³³ Sasku Károly: i. m. 39.